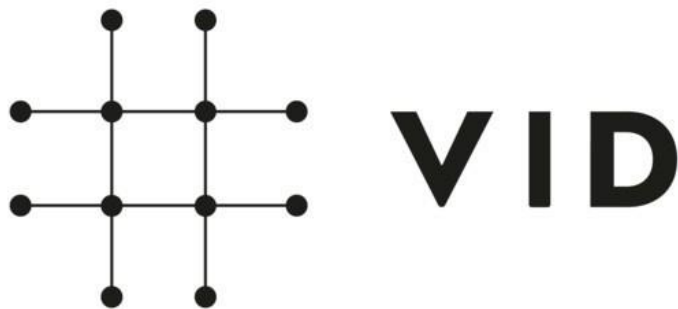

I offentlige hender

Hvordan en sosialarbeider kan bidra til at enslige mindreårige flyktninger får dekket sine psykososiale behov.

Kandidatnummer: 5013

VID vitenskapelige høgskole Diakonhjemmet

Bacheloroppgave

Bachelor i Sosialt arbeid

Kull: 13soshel

Antall ord: 8694

9. mai 2016

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	4
1.1 Forforståelse og bakgrunn for valg av tema	5
1.2 Sosialfaglig relevans.....	6
1.3 Problemstilling.....	6
1.4 Sentrale begreper.....	7
1.5 Oppgavens videre oppbygging.....	9
2 Metode.....	10
2.1 Litteraturstudie som metode	10
2.2 Litteratursøk og valg av litteratur	10
2.3 Metode- og kildekritikk	11
3 Litteratur	14
3.1 Hvem er de enslige mindreårige flyktingene?	14
3.2 Psykisk helse	15
3.3 Sosiale behov	15
3.3.1 Tilknøyning.....	17
3.3.2 Ensomhet	17
3.3.3 Vennskap	18
3.4 Kjennetegn ved sosialt arbeid	18
3.4.1 Relasjonen som verktøy og metode	19
3.4.2 Å være en betydningsfull annen.....	19
3.4.3 Anerkjennelse	20
3.5 Utviklingsstøttende omsorg.....	20
4 Drøfting	22
4.1 Omsorg.....	22
4.1.1 Å tilby en relasjon	22
4.1.2 Frigjøring.....	24
4.2 Traumer og psykisk helse.....	25
4.3 Opplevelse av mening og sammenheng	26
4.4 Nettverk.....	27
4.4.1 Behov for relasjoner til voksne	27
4.4.2 Venner	28
5 Oppsummering og avslutning	30

6 Kilder..... 32

1 Innledning

Det er i dag 59,5 millioner mennesker på flukt i verden, enten til andre land eller som internt fordrevne. Dette tallet er det høyeste siden andre verdenskrig (Flyktninghjelpen 2015). I Europa har begreper som ”flyktningkrise” og ”flyktningestrøm” blitt brukt for å beskrive alle menneskene som kom til Europa særlig høsten 2015. Antallet migranter, inkludert asylsøkere i 2015 var 1 046 599 (International Organization for Migration 2015), og selv om dette bare er en brøkdel av de 59,9 millionene på flukt i verden, har det i Europa opplevdes som en folkevandring av flyktninger (Godzimirski 2015). I Norge står vi i dag overfor et større antall asylsøkere og flyktninger enn vi har gjort noen gang før (Statistisk Sentralbyrå 2015).

Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger betegnes ofte som en egen gruppe. Det som skiller dem fra andre barn og unge med innvandrer- eller flyktningebakgrunn er at de migrerer og søker asyl uten følge av foreldre eller andre med foreldreansvar (Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) 2015). De mister ikke bare sitt statsborgerskap og sin nasjonalitet, men de har også mistet den daglige omsorgen og fysiske nærheten til foreldre, søsken og venner. Enslige mindreårige flyktninger er derfor en sårbar og utsatt gruppe. Mange enslige mindreårige flyktninger har krigstraumer fra hjemlandet. De er også mer utsatt for vold og overgrep enn andre barn og unge, da de reiser uten følge av voksne (Oppedal m.fl. 2011:9).

Fra januar til november 2015 søkte 4950 enslige mindreårige asyl i Norge. Rundt 2 av 10 av disse var under 15 år. Det vil si at størsteparten av de enslige mindreårige asylsøkerne er mellom 15 og 18 år. 92 prosent av de 4950 som søkte fikk søknaden innvilget (Bufdir 2015). Det er likevel få som oppfyller kravene til asyl. I stedet får de opphold på humanitært grunnlag, ofte fordi norske myndigheter ikke klarer å oppspore foreldre eller andre omsorgspersoner i hjemlandet (St.meld. nr 17 (2000-2001)).

Denne oppgaven handler om hvordan en sosialarbeider som arbeider med enslige mindreårige flyktninger kan bidra til at de blir ivaretatt og får dekket sine behov.

1.1 Forforståelse og bakgrunn for valg av tema

Jeg har valgt å skrive om flyktninger av både faglige og personlige grunner. Mitt utgangspunkt var at jeg ville skrive om flyktninger generelt, da jeg ønsker å finne ut hvordan jeg som sosionom kan møte flyktninger i alle aldre og livssituasjoner på best mulig måte. Jeg har imidlertid valgt å skrive om enslige mindreårige flyktninger. Dette er en gruppe med en del felles utfordringer jeg synes det ville vært spennende å jobbe med, og jeg har i tillegg stor interesse for ungdommer.

Høstens flyktningestrøm gjorde noe med meg. Jeg ble berørt av alle historiene om uskyldige mennesker som plutselig måtte reise fra alt de hadde. Mange av dem som har flyktet har vært vant med et liv som ligner på mitt. De har hatt gode jobber, hus og biler. Nå har krig og terror snudd opp ned på livene deres. Mange i mitt nettverk har vært i kontakt med flyktninger med slike historier, og jeg har kjent på et stort ønske om å få møte og hjelpe noen av disse menneskene. Enslige mindreårige flyktninger er spesielt utsatte og sårbare. Mitt ønske er å finne ut om, og eventuelt hvordan, jeg som sosionom kan bidra til at de får det best mulig i den situasjonen de er i. Jeg håper å kunne være en som lindrer smerte og bringer håp og glede inn i en håpløs situasjon.

Faglig sett vurderer jeg dette temaet som svært aktuelt. Det høye antallet mennesker på flukt i verden gir oss utfordringer når det gjelder hvordan vi skal bistå for å hjelpe dem. Hvor mange skal vi la komme til Norge og hvordan skal vi ta vare på dem som kommer? Det er spesielt utfordrende å skulle ivareta enslige mindreårige, da de er barn på flukt uten viktige omsorgspersoner. Vi er nødt til å ta ansvar for dem, men klarer vi å gjøre det på en god nok måte?

Når det gjelder forforståelse er jeg klar over at jeg i stor grad sympatiserer med flyktninger og enslige mindreårige som uskyldige ofre for krig og tortur. Dette påvirker hvordan jeg ser på dem, og hvordan jeg tenker at vi bør møte dem og ivareta dem. I kapittel 2.2 om metode- og kildekritikk, vil jeg vil si mer om hva jeg trenger å være bevisst på med tanke på min forforståelse.

1.2 Sosialfaglig relevans

Sosionomer kan møte enslige mindreårige flyktninger på asylmottak eller i bofellesskap for enslige mindreårige, som flyktningkonsulenter eller som ansatte i blant annet introduksjonsprogrammet. Som ansatt vil det være sosionomens oppgave å hjelpe dem til å klare seg best mulig i sitt nye hjemland. I følge Fellesorganisasjonens (FOs) yrkesetiske grunnlagsdokument skal sosionomer bistå mennesker som har behov for hjelp, for å sikre menneskeverdige levekår og livskvalitet. De skal ha solidaritet med utsatte grupper, bekjempe fattigdom og arbeide for rettferdighet og sosial endring (FO 2015). Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er en sårbar og utsatt gruppe som har behov for hjelp. For å unngå fattigdom og avhengighet av NAV, trenger de å lære språk og ta del i norsk samfunns- og arbeidsliv. I tillegg trenger de å bli ivaretatt med tanke på psykiske og sosiale behov. Mange enslige mindreårige flyktninger er ensomme og sliter psykisk (Oppedal m.fl. 2011), noe som kan føre til marginalisering og i verste fall isolering. Sosionomens oppgave er å prøve å forhindre dette gjennom å ivareta de enslige mindreårige flyktningene på en slik måte at de opplever gode levekår og livskvalitet.

1.3 Problemstilling

Jeg tar utgangspunkt i aldersgruppen 15-18 år. De fleste som kommer som enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er over 15 (Bufdir 2015). Det er vanlig å skille mellom de som er under og over 15 år, da to ulike direktorat har ansvar for å bosette dem. Barne- ungdoms- og familieetaten (Bufetat) bosetter de som er under 15, mens Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) har ansvar for å bosette de som er over 15 år (IMDi 2015).

I sosialt arbeid er kontekst viktig for hvordan man arbeider. For å gi oppgaven en kontekst har jeg derfor valgt å skrive om enslige mindreårige flyktninger som har fått oppholdstillatelse i Norge, og som bor i bofellesskap. Bofellesskap er en vanlig omsorgsløsning for de som er over 15 år (IMDi 2015).

Oppgaven handler om noen av behovene som er felles for enslige mindreårige flyktninger, nærmere bestemt psykososiale behov. Mange sliter med traumatiske opplevelser, angst, depresjon, og ensomhet, og de har behov for omsorg og nytt sosialt nettverk (Eide 2012:69). Jeg vil fokusere på om, og eventuelt hvordan en sosialarbeider kan være med på å imøtekomme og dekke disse behovene.

På bakgrunn av det jeg nå har skrevet vil jeg i denne oppgaven arbeide videre ut fra denne problemstillingen:

Hvordan kan en sosialarbeider som arbeider med enslige mindreårige flyktninger bidra til at de får dekket sine psykososiale behov?

1.4 Sentrale begreper

Enslig mindreårig asylsøker/flyktning: Jeg har valgt å bruke Utlendingsdirektoratet (UDI) sine definisjoner av disse begrepene. En asylsøker er en som har søkt om asyl (beskyttelse) i Norge, og som enda ikke har fått søknaden sin avgjort. En flyktning er en som fyller kravene for å få asyl, og som dermed har fått oppholdstillatelse (UDI u.å.).

Enslige mindreårige asylsøkere eller flyktninger er personer under 18 år som har kommet til Norge uten foreldre eller andre med foreldreansvar, og søkt asyl (UDI u.å.). Jeg kommer i denne oppgaven til å bruke begrepene enslige mindreårige flyktninger, enslige mindreårige eller EMF (som en forkortelse for enslige mindreårige flyktninger). EMA (enslige mindreårige asylsøkere) er muligens et oftere brukt begrep i sosialt arbeid, men jeg velger å bruke EMF da jeg skriver om de som har fått oppholdstillatelse.

Enslige mindreårige flyktninger kan omtales både som barn og ungdommer. I boken *Barn på flukt* har de valgt å bruke barn, da de mindreårige i juridisk forstand er barn fram til de er 18 år (Eide 2012:18). Jeg velger imidlertid å bruke betegnelsen ungdom, da jeg anser de mellom 15 og 18 år som ungdommer.

Psykososiale behov: Psykososial er et begrep som ofte er brukt, men sjelden definert (NOU 1998:18). Det har derfor vært vanskelig å finne en definisjon på ”psykososiale behov”. Jeg vil nå forsøke å definere begrepet ved å knytte det til begreper som ligner.

Psykososial handler om samspillet mellom psykiske prosesser og sosiale forhold (Hansen, Thomsen og Varming 2006:381). Det inneholder en forståelse av det intime forholdet mellom et individs særtrekk og vedkommendes sosiale forhold.

Psykososialt *miljø* handler som hvordan vi har det sammen med andre. Som mennesker er vi sosiale skapninger som er avhengige av kontakt med andre. Vi har behov for at kontakten med andre er god og positiv for at vi selv skal ha det godt. Hvert menneske, alene og i forhold til andre, skaper gode eller dårlige vilkår for trivsel, kommunikasjon, samkvem og samarbeid. Disse vilkårene danner det psykososiale miljøet og er viktige for vår psykiske helse (Aas 2004). Barns psykiske og fysiske helse er sårbar for ikke-optimale forhold i oppvekstmiljøet. Et godt sosialt nettverk kan være en avgjørende faktor for mestring når problemer oppstår, eller mangelen på nettverk kan gjøre et individ mer sårbart for ytre eller indre påkjenninger (NOU 1998:18). Et godt psykososialt miljø kjennetegnes av blant annet trygghet, vennlighet, glede, respekt, god kommunikasjon og utviklingsmuligheter (Gjærevold og Hårberg u.å.)

Psykososialt *arbeid* innebærer tiltak som angår menneskers behov for ivaretagelse av mental helse (Varvin og Dahl 1997:172).

Det er vanskelig å definere *psykososiale behov* på en konkret måte. Det handler om samspill mellom det psykiske og det sosiale, om hvordan vi har i forhold til oss selv, menneskene rundt oss og situasjonen vi er i. Jeg har i denne oppgaven valgt å definere psykososiale behov som behov som angår det psykiske og det sosiale. For enslige mindreårige flyktninger gjelder dette særlig psykiske utfordringer som traumer, angst og depresjon, og sosiale utfordringer som ensomhet og behov for nettverk og tilhørighet. EMF har også mistet dem som i stor grad skulle gitt dem omsorg, anerkjennelse og en

følelse av å være elsket og ønsket, så psykososiale behov vil i deres tilfelle også omhandle disse behovene.

Bofellesskap: Det finnes flere ulike boløsninger for enslige mindreårige flyktninger som skal bosettes i en kommune (Svendsen, Thorshaug og Berg 2010:29). En løsning som er mye brukt er bofellesskap. 2-10 ungdommer plasseres i samme bolig, enten det er i et hus eller i en leilighet. Bofellesskapene er døgnbemannet. Målgruppen er enslige mindreårige mellom 16 og 20 år som har døgnbasert omsorgsbehov knyttet til utrygghet, søvn og traumer, og som har behov for enkle rammer i hverdagen og nærhet til trygge voksne (Svendsen m.fl. 2010:42-43).

1.5 Oppgavens videre oppbygging

Videre i oppgaven vil jeg beskrive hvilken metode jeg har brukt, hvordan jeg har gått fram i arbeidet med oppgaven. Jeg vil skrive om litteraturstudie som metode, og om hvordan jeg har søkt etter og valgt litteratur. Jeg vil også skrive metode- og kildekritikk.

Kapittel 3 er en gjennomgang av den litteraturen jeg har valgt å bruke. Her vil jeg presentere hvem de enslige mindreårige flyktningene er og hvilken situasjon de er i. Jeg vil ta med litteratur om EMFs psykisk helse og traumer, og om sosiale behov og ensomhet. Jeg vil også inkludere litteratur om sosialarbeideren, om hva som er sosialt arbeids mål og hva sosialarbeideren legger vekt på i sitt arbeid.

I kapittel 4 vil jeg, med utgangspunkt i litteraturen, drøfte hvordan en sosialarbeider som arbeider med EMF kan bidra til at de får dekket sine psykososiale behov. Helt til slutt vil jeg oppsummere og avslutte oppgaven.

2 Metode

En metode er en framgangsmåte for å løse problemer eller komme fram til ny kunnskap (Tranøy 1985, gjengitt i Dalland 2007:83). Jeg skal nå beskrive litteraturstudie som metode, og gjøre rede for hvordan jeg har funnet og valgt ut relevant litteratur. Til slutt i dette kapittelet vil jeg skrive metode- og kildekritikk.

2.1 Litteraturstudie som metode

Metoden jeg har brukt i denne oppgaven er litteraturstudie og kvalitativ metode. Kvalitativ metode tar sikte på å fange opp mening og opplevelse, i motsetning til kvantitativ metode som fokuserer på det som kan måles og tallfestes (Dalland 2007:84). I kvalitativ metode vektlegges dybde og betydning (Thagaard 2013:17). Jeg ønsker ikke bare å finne ut *hvor mange* enslige mindreårige flyktninger som har behov og utfordringer de trenger hjelp i forhold til, men *hvordan* jeg som sosialarbeider kan være med på å dekke behovene de har.

Litteraturstudie er en metode som tar utgangspunkt i sekundærdata (Jacobsen 2010:54). Dette vil si at jeg bruker data og litteratur som er samlet inn og skrevet av andre for å svare på min problemstilling. En fordel med dette er at jeg får en oversikt over den litteraturen som finnes om EMF, og lærer av det andre forskere og fagpersoner har funnet ut. Jeg får også kunnskap om et bredere felt enn jeg ville gjort ved å forske selv. I arbeidslivet vil det være svært nyttig å kunne lese seg opp på litteratur andre har skrevet, da dette vil være den mest brukte og effektive måten å skaffe seg ny kunnskap på.

2.2 Litteratursøk og valg av litteratur

Jeg har i hovedsak søkt etter litteratur i databasene Google Scholar, Idunn, Diora, Bibsys og Google. Hele tiden har jeg forsøkt å stille meg kritisk og vurdere funnene nøye. Søkeord jeg har brukt er *flyktninger og ensomhet*, *enslige mindreårige flyktninger*, *flyktninger i mottak* og *hjelp flyktninger*. Dette er ganske generelle søkeord, men utgangspunktet mitt da jeg begynte å søke etter litteratur var ganske åpent. Ved å bruke

disse søkeordene og lese bøker, artikler, oppgaver og litteraturlister som jeg fant ved hjelp av søkene, fant jeg stadig ny litteratur. Vi kan si at jeg brukte *snøballmetoden* (Thagaard 2013:62). Jeg fikk også noen tips om relevant forskning fra Barneombudet, og jeg så etter aktuell litteratur i pensumlister fra eget studieløp. Ved hjelp av snøballmetoden kom jeg fram til problemstilling og fant litteratur, begreper og diskusjoner som jeg anså som relevant for oppgaven.

Litteraturen jeg har valgt å bruke omhandler flyktninger og eksil generelt, enslige mindreårige flyktninger, nettverk, relasjonelt arbeid og psykososialt arbeid. Jeg har forsøkt å bruke forfattere og forskere som blir brukt også i annen litteratur, da jeg tenker at dette er en kvalitetssikring. En hovedkilde i oppgaven er boken ”Barn på flukt”, med Ketil Eide som redaktør. Eide er dr.polit. i sosiologi fra Universitet i Bergen (2005), og er ansatt som førsteamanuensis i barnevern ved Høgskolen i Telemark. I tillegg har han en deltidsstilling som forsker ved Regionsenter for barn og unges psykiske helse (RBUP) Øst og Sør (Eide 2012). Ketil Eide blir referert til i svært mye litteratur om enslige mindreårige flyktninger, og en av hans rapporter ble også nevnt da Barneombudet tipset meg om aktuell forskning. I tillegg til ”Barn på flukt” bruker jeg også andre kilder der Eide er forfatter eller medforfatter. Dette har jeg gjort fordi jeg anser Eide som anerkjent, og litteraturen hans som relevant for oppgaven.

Av annen forskning har jeg i stor grad benyttet meg av to rapporter utgitt av Folkeinstittuttet, som omhandler enslige mindreårige flyktninger og deres psykiske helse og integrasjon i Norge. Jeg har innhentet informasjon fra blant annet Statistisk Sentralbyrå, UDI, FN og Flyktninghjelpen. All litteratur jeg har brukt er tatt med på bakgrunn av at jeg anser den som relevant for oppgaven.

2.3 Metode- og kildekritikk

Samtidig som litteraturstudie har mange fordeler, finnes det også noen ulemper ved metoden. Kunnskapen og informasjonen jeg bruker er innhentet av andre som har funnet og fortolket sine funn på bakgrunn av deres utgangspunkt og forforståelse. Det kan være svakheter med metodene eller utvalgene de har brukt, og de kan ha framstilt kunnskapen

på en måte som gjør at det opprinnelige perspektivet har endret seg (Dalland 2007:72).

Det finnes også noen etiske aspekter ved det å bruke litteratur andre har skrevet som primærkilde. Litteraturen kan være skrevet til en kontekst, noe som kan føre til at meningen endres, eller i verste fall blir feil, når konteksten endres (Jacobsen 2010:109). Jeg har brukt litteratur som omhandler flyktninger i alle aldre og livssituasjoner, til å beskrive EMFs situasjon og behov. Dette medfører en viss fare for at forfatterens opprinnelige mening endres. Jeg har likevel forsøkt å vise god forskningsetikk ved å prøve å bruke litteraturen slik den var ment.

Min forforståelse har også betydning for hva jeg har lett etter og hva jeg har valgt av litteratur. Jeg har prøvd å være bevisst på at bildet av flyktninger og deres situasjon er sammensatt. Det er ikke slik at EMF *bare* er uskyldige ofre og en risikogruppe. Mange av dem har vist at de mestrer risikosituasjonen ved at de opprettholder nære relasjoner med slektninger i hjemlandet, og utnytter muligheter som finnes i de nye omgivelsene (Eide 2012:71). Denne tosidigheten ved EMF og deres situasjon har jeg prøvd å være bevisst på i arbeidet med å finne relevant litteratur.

Arbeidet med enslige mindreårige flyktninger er i stadig endring. Hvor mange som kommer og hvor de kommer fra varierer. Antallet flyktninger og enslige mindreårige som kom til Norge i 2015 var høyere enn det har vært tidligere (Statistisk Sentralbyrå 2015). Dette gir stadig nye utfordringer når det gjelder ivaretagelse og integrering. Det er også stor variasjon i hvor flyktningene kommer fra, hva de har opplevd og hvilke ressurser de har (Eide 2012:17), noe som gjør at det ikke finnes én måte å møte dem på. Litteraturen og forskningen jeg har benyttet i denne oppgaven vil derfor ikke være et uttømmende svar eller en fasit på hvordan en sosialarbeider kan møte EMFs psykososiale behov. Jeg mener likevel at litteraturen kan si noe om hva som er viktig i arbeidet med denne gruppen.

Jeg har brukt litteratur som omhandler både asylsøkere og flyktninger. Dette har jeg gjort fordi EMF var asylsøkere før de fikk oppholdstillatelse, og jeg anser derfor litteratur om

asylsøkere som relevant. Litteratur om flyktninger/asylsøkere i andre aldre har blitt benyttet der jeg har funnet det aktuelt for EMF. Jeg har forsøkt å bruke litteratur som er sentral innenfor fagfeltet og som er av relativt nyere dato. Noe av litteraturen vil kanskje likevel kunne betegnes som mindre viktig eller ”utgått på dato”. Jeg har i hovedsak benyttet meg av norsk litteratur, noe som kan medføre svakheter i oppgaven.

Som nevnt ovenfor er to forskningsrapporter fra Folkehelseinstituttet sentrale i oppgaven. Folkehelseinstituttet er et statlig forvaltningsorgan underlagt Helse- og omsorgsdepartementet (Folkehelseinstituttet 2015). Dette gjør at man kan stille spørsmål ved rapportenes troverdighet. Folkehelseinstituttet kan ha interesse av å framstille forskningen sin på en måte som setter Helse- og omsorgsdepartementet i et godt lys. Jeg har likevel valgt å bruke rapportene som sentrale kilder. Jeg anser dem for å ha stor grad av reliabilitet og validitet, altså troverdighet og gyldighet (Thagaard 2013:194). Forskningsrapportene er basert på både kvantitativ og kvalitativ forskning, og utvalget som er benyttet er relativt stort. De gir oss et innblikk i hva EMF selv sier om sin situasjon, sin psykiske helse og behov. Det som kommer fram samsvarer med annen litteratur jeg har funnet på feltet. Rapportene er i tillegg mye brukt av andre som skriver om lignende tema, deriblant sentrale forskere. Jeg anser dem derfor som relevante for oppgaven.

3 Litteratur

Jeg skal i dette kapitlet presentere litteratur som er relevant for oppgavens problemstilling. Litteraturen handler blant annet om hva som kjennetegner EMF og deres situasjon, psykisk helse, sosiale behov, og om hvordan sosialarbeideren kan bli en ”betydningsfull annen”. Denne litteraturgjennomgangen danner grunnlaget for drøftingen i kapittel 4.

3.1 Hvem er de enslige mindreårige flyktingene?

Enslige mindreårige flyktinger er som nevnt ovenfor, barn og unge under 18 år som kommer til Norge uten følge av foreldre eller andre omsorgspersoner (Eide 2012:16). Mange har framhevet det faktum at EMF er sårbare og har behov for spesiell beskyttelse (Øien 2010:20). Engebriksen skriver at det er vanlig å anta at tapene av omsorgspersoner, trygghet og tilhørighet gjør dem spesielt følelsesmessig sårbare i en livsfase der sosial og psykologisk støtte er viktig for sunn utvikling og vekst (2012:157). Felles for EMF er at de har kommet til et land der de ikke kan språket, de skal forholde seg til nye omsorgsregimer og de skal skape nye sosiale nettverk.

I tillegg til at EMF har mye felles, er de også en heterogen gruppe barn og unge. Det er store individuelle forskjeller når det gjelder ungdommenes bakgrunn og hvordan de opplever situasjonen i eksil (Eide 2012:17). De kan ikke sees på verken som entydig ofre eller som entydig ressurssterke som klarer seg selv (Eide 2012:18). Bakgrunner når det gjelder motiver for flukt, fluktruter, og hvilke forventninger de har til sin nye tilværelse i eksil, er forskjellige (Eide 2012:18). Noen har deltatt aktivt i krigshandlinger, mens andre har vært tilfeldige ofre. Årsakene til at ungdommene flykter er ofte en kombinasjon av ytre faktorer som krig, fattigdom, mangel på arbeid og konflikter i familie eller det sosiale nettverket, og ønsket om et bedre liv og sosial mobilitet. I mange tilfeller er det ungdommenes foreldre, besteforeldre, eldre søsken eller en onkel som har tatt avgjørelsen om at de skal dra, men ungdommene forteller at de ofte blir tatt med i beslutningen (Øien 2010:6-7).

I en studie fra 1999 kommer det fram at enslige mindreårige flyktninger opplevde særlig tre behov som mest framtrede: å ha en voksen som bryr seg om dem, å bli behandlet som en vanlig ungdom og få utdanning (Hjelde og Stenerud 1999:46-49).

3.2 Psykisk helse

Flukt og eksil innebærer store belastninger både fysisk og psykisk. Savn og tap, både menneskelig og materielt, er en del av det å flykte. Enslige mindreårige flyktninger har både ulike erfaringer og opplevelser fra det å flykte, og de har ulike ressurser til å takle utfordringene (Berg og Lauritsen 2009:171). Felles for mange av dem er at de har en rekke traumatiske opplevelser bak seg når de kommer til Norge (Christie, Døhlie og Eide 2011:61).

I rapporten "Avhengig og selvstendig" oppgir 76 prosent av EMF at de har opplevd krig på nært hold (Oppedal m.fl. 2009:19). Mange har traumatiske opplevelser fra krigen som de ikke har fått bearbeidet (Christie og Waaktaar 1997:120), noe som kan gi store psykososiale lidelser. 61 prosent av deltakerne i rapporten til Oppedal m.fl. oppgir at de fortsatt har plagsomme minner knyttet til krigsopplevelsene, og 47 prosent har drømmer med mareritt fra krigen (2009:19-20). Det er vanlig at enslige mindreårige flyktninger unngår tanker, følelser og samtaler om traumet de har opplevd, og noen husker ikke viktige deler av traumet (Bengtson og Ruud 2012:187).

EMF er særlig utsatt for psykiske helseplager. Angst, depresjon og post-traumatisk stress er mest vanlig (Eide 2012:69). Flere forteller at de har problemer med å sove, eller at de våkner om natten og er redde. Mange sliter med å stå opp om morgenen, og det er vanlig med konsentrasjonsproblemer på skolen (Oppedal m.fl. 2009:20).

3.3 Sosiale behov

En av de mest kjente teoriene om menneskers grunnleggende behov er Abraham Maslows sin behovsteori fra 1943. Maslow rangerte menneskers behov i et hierarki, der høyereliggende behov aktiveres etter at behov på lavere nivåer er tilfredsstilt (Schieffloe

2015:130). Teorien er framstilt som en pyramide der vi finner fysiologiske behov som mat og hvile nederst, og behov for trygghet og sikkerhet som nummer to. Sosiale behov er nummer tre, og inkluderer tilhørighet, kjærlighet og vennskap. På toppen kommer behov for anerkjennelse og selvrealisering (Schiefloer 2015:130).

Maslow har blitt kritisert for at det mangler empirisk belegg for denne teorien, og det finnes en del innvendinger mot den (Schiefloer 2015:131; Nordhelle 2010:54). Noen mennesker klarer å være kreative og søke selvrealisering uten å ha sine fysiologiske behov dekket. Det kan også hende at noen søker for eksempel anerkjennelse for å kompensere for mangel på kjærlighet. Behov på ulike nivåer kan altså komme til uttrykk samtidig. Teorien om behovspyramiden har likevel, til tross for faglige svakheter, hatt stor gjennomslagskraft, og den beskriver noen viktige sider ved tilværelsen (Schiefloer 2015:131).

Behovstriangelet er en nyansering og videreutvikling av behovshierarkiet, som ble utviklet av Per Morten Schiefloer i 1977 (Schiefloer 2015:131). I behovstriangelet ser vi tre hjørner med ønskede tilstander som er gjensidig avhengige av hverandre; trygghet, meningsfullhet og tilhørighet. Mellom de tre hjørnene finner vi tre prosesser av sosial og psykologisk karakter, som fremstår både som mål i seg selv og som nødvendige forutsetninger for trygghet, meningsfullhet og tilhørighet. De tre prosessene er fellesskap, forståelse og anerkjennelse (Schiefloer 2015:131).

Mennesker utvikles i sosiale forhold. Relasjoner og sosiale nettverk danner grunnlaget for å få dekket behov, og for å nå de tre tilstandene som er beskrevet i behovstriangelet (Fyrand 2005:39). I arbeid med sosialt nettverk er det viktig at enkeltmennesker har mulighet til selv å velge sine relasjoner og dermed påvirke og skape sitt eget sosiale nettverk. Det er likevel mye som kan påvirke og begrense den enkeltes valgfrihet. Eksempler på dette kan være økonomi, normer som setter grenser for samhandling, og maktforhold (Fyrand 2005:49). Å etablere og vedlikeholde relasjoner til andre mennesker har med sosial trening å gjøre. Sosial isolasjon og tilbaketrekking vil kunne hindre mennesker i å utvikle sitt sosiale nettverk. Man mister fort sosial trygghet og selvtillit, og

det er lett å glemme hvordan man er sammen med andre (Fyrand 2005:58).

3.3.1 Tilknytning

Tilknytning er et spesielt forhold som oppstår mellom et barn og dets omsorgsgiver. Det kan beskrives som en ”trygg base”, der barn bruker omsorgsgiver som en base for å utforske verden (Ohnstad 2010:114). John Bowlby, en sentral person innen tilknytningspsykologi, beskriver tilknytning som vedvarende bånd barn har til en spesifikk person som de søker seg til når de føler seg sårbare og trenger beskyttelse (Gullestad 2000:48). Et hovedpoeng i Bowlbys forskning er at de første tilknytningspersonene danner en basis eller en arbeidsmodell for tilknytning videre i livet. Selv om man ikke vet med sikkerhet om dette stemmer, har det blitt en sentral tanke i klinisk arbeid (Ohnstad 2010:115).

Trygg tilknytning til en omsorgsperson kan representere et ”protective shield” (Pynoos 1995, gjengitt i Christie m.fl. 2011:61). Barnet føler seg beskyttet, klarer å regulere følelser og opplever tilhørighet. Å være i fare aktiverer tilknytningsmønsteret, og det å miste sitt ”protective shield” kan medføre stor angst. Evnen til å knytte seg til andre kan svekkes, noe som igjen kan føre til tilbaketrekning og ensomhet (Christie m.fl. 2011:62).

3.3.2 Ensomhet

Ensomhet er svært vanlig blant EMF (Oppedal m.fl. 2008:16). Ensomhet er å ha mindre eller dårligere kontakt med andre enn det en ønsker. Det er subjektivt, og har å gjøre med hva den enkelte opplever. Noen kan trives med å være mye alene, mens andre har behov for å ha folk rundt seg store deler av tiden. Det går an å være ensom selv om en er sammen med andre eller har flere en regner som venner. Ensomhet kan føre til at en tappes for kraft, selvverd, lykke og livsmot. Mange ensomme har dårligere helseutvikling og sliter mer psykisk enn andre (Schiefløe 2015:134).

Doktorgradsavhandlingen ”Eksilets stoppesteder” viser hvordan asylsøkere har opplevd å være asylsøkere i Norge. Mange forteller at de har opplevd dramatiske situasjoner, og at

selv om de ikke nødvendigvis ønsker å snakke om dem, så er sosial isolasjon på asylmottaket et problem. De skulle ønske de hadde noen å dele bekymringer med, det være seg en ansatt på mottaket, andre asylsøkere, eller noen i nærmiljøet. Asylsøkerne har opplevd at ansatte på mottaket er lite tilgjengelige, og særlig på tidspunkt hvor ensomhet og bekymringer er sterkt tilstede, blant annet på kvelden og om natta (Berg 2010:177).

I ”Avhengig og selvstendig” kommer det fram at 43% av EMF som har nære voksenkontakter i Norge, har relasjoner knyttet til familiemedlemmer. 32% oppgir at deres fortrolige voksne er offentlig ansatte. De som oppgir at de har nære relasjoner til familiemedlemmer, har en lavere gjennomsnittsskåre på depresjon enn de som oppgir offentlig ansatte som nære voksne (Oppedal m.fl. 2009:22).

3.3.3 Vennskap

Vennskap er at to personer er knyttet sammen rundt felles aktiviteter, interesser, verdier og holdninger. Nære vennskap kan beskrives som intime, fortrolige og ubegrensede, men vennskap kan også være mer distanserte og begrensede. Slike vennskap kalles gjerne bekjentskap (Schiefløe 2015:132).

3.4 Kjennetegn ved sosialt arbeid

Et sentralt mål i sosialt arbeid er å hjelpe mennesker til å leve verdige liv (Damsgaard 2010:35). Dette innebærer å gi mennesker hjelp til å løse sine sosiale problemer (Levin 2004:10). Metoden sosialarbeideren bruker er i stor grad relasjonsbygging og å forsøke å se ”personen i situasjonen” (Levin 2004:68). Sosialt arbeid utføres både *med* og *gjennom* relasjoner. Å arbeide *med* relasjoner handler om å arbeide med en klients relasjoner til seg selv, sine omgivelser og til andre mennesker. Å arbeide *gjennom* relasjoner vil si at sosialarbeideren bruker sin relasjon til klienten til å få klienten til å forandre noe ved de relasjonene han eller hun inngår i (Levin 2004:87).

3.4.1 Relasjonen som verktøy og metode

En god relasjon mellom hjelper og klient fremmer hjelpeprosessen (Aamodt 2014:40). Kvalitet og innhold i relasjonen kan variere, avhengig av hva som er årsaken til at klienten trenger hjelp, men forutsetningen for en god hjelperelasjon er at den er bygget på tillit og trygghet (Kokkinn 2005:130; Aamodt 2014:40).

Ohnstad beskriver møtet mellom hjelper og klient som et ”liksom-møte”, der relasjonen mellom dem er ”kunstig” (1998:16). Poenget med dette begrepet er å gi hjelperen frihet til å analysere det som skjer i relasjonen, for så å kunne gi hjelp. Et eksempel kan være dersom sosialarbeideren opplever en klient som vanskelig. Sannsynligheten er stor for at også andre i klientens nettverk opplever vedkommende slik. Siden relasjonen mellom sosialarbeider og klient er en kunstig eller *profesjonell* relasjon, og ikke en vennskskapsrelasjon, har sosialarbeideren mulighet til ta dette opp med klienten (Ohnstad 1998:16-17). Deretter kan de sammen undersøke hva som er grunnen til oppførselen, og prøve å finne løsninger som kan hjelpe klienten ut av det negative atferds- og handlingsmønsteret. Å kunne bruke den profesjonelle relasjonen på en slik måte forutsetter at relasjonen er bygget på tillit og trygghet. Å få til en slik relasjon krever tid, og at sosialarbeideren ”starter der klienten er”. Det vil si at sosialarbeideren viser forståelse for klientens problemer, og fokuserer på hvordan klienten selv kan tenke seg å få disse løst (Levin 2004:80).

3.4.2 Å være en betydningsfull annen

Uttrykket ”den betydningsfulle andre” er blitt brukt for å beskrive hvilke konsekvenser en god relasjon mellom sosialarbeider og klient kan ha. Det handler om å få til en nær og betydningsfull sosial interaksjon som er med på å gi selvbekreftelse og anerkjennelse. Å bli sett på som en ”betydningsfull annen” for en klient er ikke selvsagt, og kommer ikke av seg selv. Det krever både intellektuelle og følelsesmessige anstrengelser fra sosialarbeiderens side (Kokkinn 2005:130).

3.4.3 Anerkjennelse

Anerkjennelse er viktig i relasjoner, og er noe alle mennesker søker og trenger. Vi trenger å bli sett, lyttet til og regnet med. Å få anerkjennelse bidrar til at vi føler oss elsket, at vi utvikler selvtillit og opplever egenverdi, og at vi får tro på oss selv og vår egen evne til å mestre. Å møte klienter på en slik måte er en viktig del av sosialt arbeid. Sosialarbeideren skal forsøke å møte klientene på en måte som gir tro på egne ressurser og på egen verdi som menneske (Aamodt 2014:203).

3.5 Utviklingsstøttende omsorg

Bengtson og Ruud (2012) bruker begrepet utviklingsstøttende omsorg for å beskrive hvordan enslige mindreårige flyktninger kan ivaretas. Det innebærer at EMF får omsorg, at de ivaretas og at deres spesielle behov og utfordringer blir imøtekommet. Slik kan de få mest mulig støtte i sin utvikling. Utviklingsstøttende omsorg tar utgangspunkt i utviklingspsykologisk kunnskap, kunnskap om traumatiske hendelser og reaksjoner på disse, resiliens og betydningen av opplevelse av mening og sammenheng (2012:190).

Sverre Varvin (2015:17-19) skriver at det er særlig noen forhold som bør gis oppmerksomhet i psykososialt arbeid med flyktninger. Dette inkluderer verdighet og respekt, å støtte flyktingenes ressurside, å gjøre dem tryggere i møte med sin situasjon, andre mennesker og seg selv, å hjelpe dem til å gjenvinne mening og sammenheng i tilværelsen, og ulikheter i kultur, språk og kommunikasjon. Jeg skal ikke komme nærmere inn på hva hvert av punktene innebærer, men jeg har tatt dem med fordi mye av dette går igjen også i annen litteratur om flyktninger og EMF. De er tatt med som et bakteppe, som kan være med på å understreke noe av det som er viktig i det psykososiale arbeidet med EMF.

Antonovsky bruker begrepet "sense of coherence" - opplevelse av mening og sammenheng - for å belyse hva som virker helsebringende med tanke på belastninger i livet (1987:15). En kan forsøke å tilrettelegge for gjenvinning av mening og sammenheng på flere måter. Varvin skriver at en god relasjon der en lytter aktivt og er anerkjennende

tilstede, kan bidra til at flyktninger finner sammenheng både i sin livshistorie og i hverdagen (2015:18).

Utviklende omsorg innebærer å gi EMF gode og trygge rammer, og legge til rette for aktiviteter som kan øke opplevelsen av mestring (Bengtson og Ruud 2012:189).

Ungdommene trenger også hjelp og støtte til å orientere seg i det norske samfunnet, til å lære norsk og til å forstå og tolke norsk kultur og levemåte for barn og unge (Christie m.fl. 2011:58).

Relasjoner til betydningsfulle voksne inngår som en del av utviklingsstøttende omsorg. Her legges det vekt på at de voksne skal være tilgjengelige på en slik måte at de enslige mindreårige flyktningene får mulighet til å arbeide med sin egen utvikling. De voksne skal være troverdige, men ikke nære. Tydelige grenser og roller skal bidra til at ungdommene blir trygge og vet hvor de har de voksne (Bengtson og Ruud 2012:193).

4 Drøfting

Hvordan kan en sosialarbeider som arbeider med enslige mindreårige flyktninger i bofellesskap bidra til at de får dekket sine psykososiale behov? Jeg vil nå drøfte denne problemstillingen ved å bruke definisjonen jeg har skrevet om psykososiale behov i kapittel 1.4, og drøfte noen av elementene i den. Disse elementene er blant annet omsorg, psykisk helse, det at ungdommene både er avhengige og selvstendige og deres behov for nettverk og trygge voksne. Grunnlaget for drøftingen er litteraturen jeg har gjort rede for i kapittel 3.

4.1 Omsorg

EMF er ungdommer som har behov for omsorg. I juridisk forstand er de barn som har mistet sine omsorgspersoner og tilknytningspersoner (Eide 2012:16-18). Dette innebærer at de har mistet sitt ”protective shield” og en trygg base for videre utvikling og vekst, noe som gjør dem svært sårbare (Ohnstad 2010:114). Behov for omsorg kommer til uttrykk i ønsket om å ha ”en voksen som bryr seg om meg” (Hjelde og Stenerud 1999:46). Ser vi på behovstriangelet, kan punktene trygghet, forståelse og anerkjennelse omhandle et omsorgsbehov.

4.1.1 Å tilby en relasjon

Det er først og fremst gjennom en god relasjon at sosialarbeideren kan hjelpe mennesker med å løse sine problemer og leve verdige liv (Levin 2004:87; Aamodt 2014:40). EMF har mistet sitt ”protective shield”, noe som kan føre til tilbaketrekning og ensomhet (Christie m.fl. 2011:62). Mange av ungdommene oppgir at de er ensomme (Oppedal m.fl. 2008:16). Å forhindre tilbaketrekning, og å klare å møte ungdommene i deres ensomhet, vil derfor være et viktig mål i omsorgs- og relasjonsarbeidet. Men det finnes muligens noen hindringer når det gjelder å etablere en god relasjon til EMF.

Kanskje er noe av grunnen til ensomheten nettopp det at de har mistet sine omsorgs- og tilknytningspersoner. Ungdommenes tilknytningsmønster har blitt aktivert gjennom å ha

vært på flukt og i fare, og de kan ha fått en svekket evne til å knytte seg til andre. Å skulle våge å knytte seg til noen etter brutale brudd i nære relasjoner kan være sårbart og risikofullt. I følge Christie m.fl. (2011:62) er det hjelperens oppgave å formidle at den gjensidige kontrakten mellom sosialarbeideren og den enkelte ungdom er forutsigbar og trygg. Sosialarbeideren skal bygge opp ungdommenes tillit til å igjen kunne stå andre nær. Men hvordan kan sosialarbeideren formidle at relasjonen er ”forutsigbar” og ”trygg”, når ungdommene vil miste sosialarbeideren den dagen de enten selv flytter ut, eller sosialarbeideren slutter i jobben? Relasjonen mellom sosialarbeideren og EMF har altså elementer av uforutsigbarhet og utrygghet. Dette kan gjøre det vanskelig for sosialarbeideren å opparbeide seg ungdommenes tillit, noe som er en forutsetning for en god hjelperelasjon (Aamodt 2014:40).

Men kanskje gir sosialarbeiderrollen også noen muligheter med tanke på relasjonsarbeidet. Ohnstad skriver at relasjonen mellom sosialarbeider og klient ikke er en vanlig, men en *kunstig* eller *profesjonell* relasjon (1998:16). Fordeler med dette er at sosialarbeideren kan bruke utfordringer som kommer til uttrykk i relasjonen til ungdommene, til å hjelpe dem med å bli tryggere i forhold til andre mennesker. Dette er å arbeide *med* og *gjennom* relasjoner (Levin 2004:87). Dersom for eksempel tilbaketrekning er et mønster, kan sosialarbeideren forsøke å hjelpe vedkommende til å finne ut hva som gjør at det er slik, og hvordan det negative mønsteret kan brytes. Som profesjonell har man andre muligheter enn man har i vanlige relasjoner, til å ta opp vanskelige tema. På den måten kan sosialarbeideren hjelpe ungdommene med utfordringer de måtte ha, både i forhold til andre og seg selv.

Hva som ligger i det profesjonelle kan også diskuteres. Bengtson og Ruud skriver at den profesjonelle skal være troverdig, men ikke *nær* (2012:193). Jeg vil da spørre om det er mulig å skape tillit og trygghet i en relasjon uten nærhet? Vil det ikke være vanskelig å både skulle holde seg på avstand, og samtidig kunne bli en ”betydningsfull annen”? I følge Kokkinn er en nær sosial interaksjon en forutsetning for å få til en god relasjon (2005:130), noe som er nødvendig for å kunne gi selvbekreftelse og anerkjennelse (Aamodt 2014:203). Dette kan kanskje beskrives som et spenningsfelt i sosialt arbeid.

Sosialarbeideren skal på den ene siden bygge gode hjelperelasjoner som er bygget på trygghet og tillit, og på den andre siden holde seg innenfor profesjonalitetens rammer. Men kanskje er motsetningene mellom profesjonalitet og medmenneskelig nærhet likevel ikke helt uforenlige. Sosialt arbeids spenningsfelt består ofte av ”både og”, og ikke ”enten eller” (Levin 2004:13).

Både asylsøkerne i doktorgradsavhandlingen til Berg, og de enslige mindreårige i studien til Hjelde og Stenerud, gir uttrykk for at de bare trenger å ha noen som bryr seg.

Sosialarbeiderens rolle som profesjonell og offentlig ansatt innebærer en del begrensninger, men det er likevel mulig å være en som bryr seg. Og kanskje kan det at en bryr seg bidra til forutsigbarhet og trygghet, til tross for at relasjonen mellom ungdommene og sosialarbeideren en dag vil opphøre. Gjennom å være tilgjengelig og tilstede i ungdommenes liv, som en voksen som bryr seg her og nå, kan sosialarbeideren kanskje bidra til at ungdommene opplever å bli anerkjent, forstått og ivaretatt.

Sosialarbeideren kan også gi ungdommene praktisk omsorg. Dette kan innebære hjelp med lekser, være tilstede for å lytte eller veilede når avgjørelser og viktige valg skal tas. Sosialarbeideren kan være der for å trøste når ungdommene er lei seg eller er redde og engstelige, og være en støtte når de opplever motgang og nederlag (Oppedal m.fl. 2009:22).

4.1.2 Frigjøring

I tillegg til at EMF har behov for omsorg og ivaretagelse, har de også behov for å bli selvstendige. Å se ”personen i situasjonen” er sentralt i sosialt arbeid (Levin 2004:68). Å klare å se EMF i den situasjonen de er i, med behov både for omsorg og ivaretagelse, men også for å bli selvstendigjort, er en utfordring. I litteratur og forskning legges det ofte stor vekt på at EMF er i en sårbar situasjon, og at de har behov for spesiell beskyttelse (Øien 2010:20). En fare med dette fokuset er at det kan overskygge det at enslige mindreårige flyktninger også svært ofte er ressurssterke ungdommer som har klart seg selv over lang tid. De kan ikke betraktes verken entydig som sårbare ofre eller som ressurssterke ”vanlige” ungdommer (Eide 2012:18).

På bakgrunn av dette er det viktig at sosialarbeideren har fokus på frigjøring i det psykososiale arbeidet med EMF. Her kan det være en fordel at relasjonen mellom sosialarbeideren og ungdommene skal være en ”kunstig” relasjon. Målet er ikke at ungdommene skal bli avhengige av sosialarbeideren som omsorgsperson, men at relasjonen til sosialarbeideren kan være med og utruste dem til å bli selvstendige og uavhengige.

4.2 Traumer og psykisk helse

Mange enslige mindreårige flyktninger har traumatiske opplevelser i bagasjen som ikke har blitt bearbeidet. Det er vanlig at de ikke husker deler av traumet, og mange unngår tanker, følelser og samtaler om det de har opplevd (Bengtson og Ruud 2012:187). Mangel på bearbeidelse av traumet er kanskje grunnen til at mange plages av minner fra krig og flukten. Redsel, mareritt og søvnløshet er normalt, i tillegg til psykiske lidelser som angst og depresjon.

Hva kan så sosialarbeideren gjøre i møte med EMFs traumer og psykiske vansker?

Ungdommene kan få hjelp til å bearbeide de traumatiske opplevelsene ved at noen lytter til deres historie. Dersom sosialarbeideren, ved hjelp av sin relasjon til ungdommene, får dem til å fortelle om det som har skjedd, kan ”a sense of coherence” gjenskapes. At noen lytter aktivt og anerkjennende til ungdommenes historie kan bidra til at hendelsene begynner å framstå som virkelige for dem (Christie m.fl. 2011:62). Sosialarbeideren kan også hjelpe ungdommene til å forstå sine reaksjonsmønstre. Angst og skvettenhet, mangel på livslust og depresjon, er ikke tegn på at ungdommene holder på å bli gale, men det er naturlige reaksjoner på uvanlige hendelser (Christie m.fl. 2011:69; Bengtson og Ruud 2012:191).

At sosialarbeideren tilbyr en viss form for terapi er kanskje likevel ikke nok. Kanskje trenger ungdommene profesjonell hjelp fra psykologer eller psykiatere. Gruppetilbud kan også være aktuelt (Myrvoll og Lundesgaard 2012:241). Sosialarbeideren kan undersøke om noe sånt finnes, eller undersøke mulighetene for å starte en gruppe selv. Det at

sosialarbeideren skal møte ungdommene der de er, innebærer å forstå hva de trenger, og tilrettelegge for at de får den støtten og hjelpen de trenger.

Når det gjelder søvnproblemer kan sosialarbeideren legge til rette for rutiner som gir forutsigbarhet. Gode kveldsrutiner kan hjelpe ungdommene til å falle til ro om kvelden. Noe varmt å drikke, et varmt bad eller en dusj, et passe kaldt rom, eller rolig musikk kan gjøre det lettere å sovne. For noen kan det hjelpe å utføre pusteøvelser eller andre avslappingsøvelser før de skal sove (Bengtson og Ruud 2012:188).

4.3 Opplevelse av mening og sammenheng

Etter lang tid med flukt, fare og usikkerhet, er det vanlig at EMF opplever mangel på sammenheng og mening i tilværelsen. Å gjenvinne dette er derfor et sentralt behov (Varvin 2015:18; Bengtson og Ruud 2012:190). Også her er det relasjonen som er sosialarbeiderens verktøy. En trygg og god relasjon, der sosialarbeideren lytter aktivt og er anerkjennende tilstede, kan få ungdommene til å våge å fortelle sin livshistorie. Dette kan føre til at de finner mening og sammenheng i tilværelsen (Varvin 2015:18). Å være anerkjennende tilstede innebærer å se og lytte på en slik måte at den andre får tro på egen verdi og ressurser, og får en opplevelse av å være elsket (Aamodt 2014:203). Gjennom å gi bekreftelse og anerkjennelse er det kanskje mulig for sosialarbeideren å bli en ”betydningsfull annen” for ungdommene, til tross for begrensningene sosialarbeiderrollen har.

Gode og trygge rammer i bofellesskapet kan også bidra til økt opplevelse av mening og sammenheng. Sosialarbeideren kan legge opp til aktiviteter som kan øke opplevelsen av mestring, og dermed bidra til å støtte ungdommenes ressursside. Dette kan føre til at de blir tryggere på omgivelsene, seg selv og andre (Bengtson og Ruud 2012:189).

Sosialarbeideren kan også gi ungdommene hjelp og støtte til å orientere seg i det norske samfunnet. De trenger å lære norsk og forstå norsk kultur og levemåte (Christie m.fl. 2011:58). Økte norskkunnskaper vil også bidra til økt mestring og trygghet, og opplevelse av sammenheng og mening.

4.4 Nettverk

I Maslows behovspyramide nevnes tilhørighet, kjærlyghet og vennskap som sosiale behov. Fellesskap, tilhørighet og anerkjennelse er noen av elementene i behovstriangelet (Schiefløe 2015:130). Enslige mindreårige flyktninger har mistet alle dem som har stått dem nærmest. Foreldre, familie og venner representerer vanligvis kjærlyghet, anerkjennelse, fellesskap og tilhørighet. Det er først og fremst gjennom våre sosiale nettverk at vi får våre sosiale behov dekket (Fyrand 2005:39). For EMF er det derfor avgjørende at de får konstruert nye nettverk. Dette vil ha betydning for deres opplevelse av ensomhet, og for deres psykiske behov.

4.4.1 Behov for relasjoner til voksne

Rapporten ”Avhengig og selvstendig” viser at EMF som har nære relasjoner til voksne familiemedlemmer i Norge, ser ut til å slite mindre psykisk enn de som oppgir at deres nære voksne er offentlig ansatte (Oppedal m.fl. 2009:22). Dette kan handle om at nære relasjoner til familiemedlemmer ikke innebærer den samme usikkerheten som en relasjon til en offentlig ansatt gjør. Relasjoner til familiemedlemmer har ikke en sluttdato og er ikke forbeholdt den voksnes arbeidstid. EMF som har nære relasjoner til voksne familiemedlemmer, opplever kanskje i mindre grad at de er alene enn de som ikke har det.

Noe av det Varvin nevner som viktig i psykososialt arbeid med flyktninger, er å gjøre flyktingene tryggere i forhold til sin situasjon, andre mennesker og seg selv (2015:17-19). Familie representerer noe kjent, og skaper sannsynligvis trygghet i situasjonen. For EMF bidrar trolig det å ha noen som forstår deres kulturelle bakgrunn og språk, og som er vant med deres måte å kommunisere på, til styrket psykisk helse. Familie kan altså være en god hjelp med tanke på å dekke EMFs psykososiale behov. Sosialarbeideren kan støtte opp under relasjoner ungdommene har til familie, og legge til rette for treffpunkter og telefonkontakt, slik at relasjonene kan bli opprettholdt.

Men hva med ungdommene som ikke har familiemedlemmer i Norge? Vi har ovenfor sett hvordan sosialarbeideren i noen grad kan fungere som omsorgsperson for ungdommene, men at det finnes en del begrensninger i sosialarbeiderens rolle. Kanskje trenger ungdommene uten familiemedlemmer i nærheten å få etablert relasjoner til voksne som ikke er en del av bofellesskapet eller det offentlige. Privatpersoner har i større grad mulighet til å være tilstede i ungdommenes liv over lengre tid, noe som muligens kan bidra til økt forutsigbarhet og trygghet. Slik kan kanskje også de uten familie i Norge oppleve at de har en ”voksen som bryr seg”, i tillegg til de offentlig ansatte som er betalt for å være der for dem. Dette vil forhåpentligvis styrke den psykiske helsen til EMF som ikke har nære relasjoner til voksne familiemedlemmer.

Sosialarbeideren kan her bidra med å hjelpe ungdommene til å finne arenaer der de kan bli kjent med voksne. Én mulig arena kan være religiøse forsamlinger. Dersom ungdommene i bofellesskapet har religiøs tilknytning, kan sosialarbeideren tilrettelegge for at de blir involvert i en menighet eller forsamling. Dette forutsetter selvfølgelig at ungdommene selv ønsker dette.

Andre mulige arenaer for kontaktetablering kan være fotball eller andre aktiviteter. Kanskje finnes det aktivitetstilbud der voksne som bryr seg om barn og unge, er med som ledere og trenere. Det går også an å kontakte for eksempel frivilligsentral, som setter mennesker i kontakt med frivillige som ønsker å ”bry seg”. Røde Kors har opprettet tiltaket ”flyktingguide”, og i en liten kommune på Vestlandet har flyktingtjenesten dratt i gang ”Rennesøyvenn”. Tiltaket handler om at flyktinger settes i kontakt med noen som er interessert i å være en venn eller en trygg voksen for dem. Sosialarbeideren kan undersøke hvilke tilbud som finnes i lokalmiljøet, og oppmuntre ungdommene til å benytte seg av de nettverksmulighetene som finnes. Slik kan ungdommene få mulighet til å få flere voksne rundt seg enn kun de ansatte i bofellesskapet.

4.4.2 Venner

I tillegg til at EMF trenger å etablere relasjoner til voksne, har de også behov for venner. Å ha noen å gjøre ting sammen med er sentralt når det gjelder å begrense følelsen av

ensomhet. Selv om noe av ensomheten EMF opplever kan handle om at de har mistet sine tilknytningspersoner, er det sannsynlig at de også er ensomme fordi de har mindre eller dårligere kontakt med andre enn det de ønsker. Å ha venner innebærer å ha noen som deler ens interesser, holdninger og verdier. Det er imidlertid viktig å huske på at det er mulig å være ensom selv om en har venner, og mennesker å være sammen med (Schiefloer 2015:134).

Når det gjelder etablering av vennsksrelasjoner kan sosialarbeideren henvise til de samme arenaene som nevnt ovenfor, som mulige steder å bli kjent med nye. Skole og utdanningsarenaer, og kommunale fritidsklubber, kan også være gode steder å bygge nettverk på. Sosialarbeideren kan oppmuntre ungdommene til å ta med jevnaldrende hjem til bofellesskapet, og legge til rette for kjøring og henting til og fra venner.

En fordel med tanke på å etablere vennsksrelasjoner, er at ungdommene i bofellesskap bor sammen med noenlunde jevnaldrende. De har dermed mulighet til å få venner der de bor. Å ha venner i bofellesskapet kan også bidra til å dempe ensomhetsfølelsen. I følge IMDi (2015) forsøkes det i opprettelsen av bofellesskap for EMF å legge til rette for at ungdommer som går godt sammen blir plassert i samme bofellesskap, men dette gir selvfølgelig ingen garanti for at ungdommene i bofellesskapet utvikler vennskap. For sosialarbeideren er det viktig å være bevisst på, og kommunisere at ungdommene selv skal få påvirke og skape sitt nye nettverk, og at de har rett til å velge sine relasjoner selv (Fyrand 2005:49). Det er likevel ikke slik at mennesker har ubegrenset frihet når det gjelder å forme sitt nettverk, så ungdommene kan oppmuntres til å benytte seg av mulighetene som finnes i bofellesskapet. Å bo sammen med andre innebærer også at man får noen *tilskrevne relasjoner* (Schiefloer 2015:53), som gjør at man får øvd seg på å forholde seg til og kommunisere med andre. Dette kan være nyttig for videre utvikling av relasjoner og nettverk.

5 Oppsummering og avslutning

Jeg har i denne oppgaven forsøkt å finne ut hvordan en sosialarbeider som arbeider med enslige mindreårige flyktninger i bofellesskap, kan bidra til at de får dekket sine psykososiale behov. Jeg har tatt utgangspunkt i sentrale behov som behov for omsorg og ivaretagelse, behov for hjelp med tanke på traumer og psykiske vansker, og behov for et sosialt nettverk.

Som *enslige og mindreårige og flyktninger* trenger ungdommene hjelp. I et bofellesskap vil det i stor grad være sosialarbeideren som kan gi denne hjelpen. Gjennom å se ungdommene og møte dem der de er, kan sosialarbeideren være med og gi omsorg, trøst og hjelp. Å lytte til ungdommenes historie kan bidra til at de får bearbeidet traumatiske opplevelser, og at de får ”a sense of coherence”, noe som vil være styrkende (Antonovsky 1987:15). Sosialarbeideren kan også hjelpe ungdommene med å utvikle sosiale nettverk.

Sosialarbeideren kan altså bidra en del med tanke på EMFs psykososiale behov. Men det er også en del begrensninger i sosialarbeiderens rolle. EMF er barn som egentlig trenger dem som fra begynnelsen av har vært deres omsorgsgivere og tilknytningspersoner. Som sosialarbeider vil man aldri kunne fylle omsorgsgivers rolle og bli den samme trygge basen i ungdommenes liv, som det tilknytningspersoner er. Sosialarbeiderrollen er begrenset fordi den er profesjonell, med faste arbeidstider og rammer. Dette gjør at sosialarbeideren ikke fullt ut vil kunne være med og dekke ungdommenes psykososiale behov.

Samtidig er det viktig å huske på at det finnes to sider av EMFs situasjon. De *er* barn som har opplevd krig og tortur, og som har flyktet fra sitt hjemland uten sine omsorgspersoner, men de er også ressurssterke og selvstendige ungdommer. De har klart seg alene lenge, og ofte mestrer de risikosituasjonen som enslig mindreårig flyktning i stor grad (Eide 2012:71). Dette kan være med å gi håp for EMF, og det gir meg tro på at jeg som sosialarbeider likevel kan bety en forskjell for dem. Jeg kan ikke ta vare på dem slik foreldrene kunne gjort det, og slik de egentlig har behov for, men jeg kan være med og gjøre det beste ut av vanskelig og noe håpløs situasjon.

Varvin skriver at ethvert møte i psykososialt arbeid med flyktninger kan ha sterke helende sider, og virke helende inn på sjelelige sår som traumatisering innebærer. Han skriver at en sosialarbeider kan være med på å understøtte flyktingenes evne til å klare seg selv, og øke muligheten for en resilient utvikling (2015:19). Jeg håper at de sosialarbeiderne som skal jobbe med enslige mindreårige flyktninger kan være noen slike som virker helende med tanke på sår og smerte ungdommene måtte ha. At de klarer å gjøre mest mulig for å utruste ungdommene til å bli trygge, selvstendige voksne, som klarer seg bra på tross av en vanskelig bakgrunn og livssituasjon.

6 Kilder

Aamodt, L. G. (2014). *Den gode relasjonen*. 2. utgave. Oslo: Gyldendal akademisk

Aas, K. (2004). *Psykososialt miljø og helse. Hvordan har vi det sammen?* Hentet 11. april 2016 fra: <http://arkiv.innemiljo.net/?G=1258&ID=4756>

Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers

Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir). (2015). *Enslige mindreårige asylsøkere (EMA)*. Hentet 29. mars 2016 fra: http://www.bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Oppvekst/Barn_som_soker_asyl/Enslige_mindrearige_asylsokere_EMA/

Bengtson, M. og Ruud, A. K. (2012). *Utviklingsstøttende omsorg i mottaksfasen*. I: Eide, Ketil (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal akademisk

Berg, B. (2010). *Eksilets stoppesteder. Fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv*. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. (Doktorgradsavhandling ved NTNU). Hentet 10. mars 2016 fra: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:359477/FULLTEXT01.pdf>

Berg, B. og Lauritsen, K. (2009). *Eksil og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget

Christie, H.J., Døhlie, E. & **Eide, K.** (2011). Omsorgen for enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere. Introduksjon av en arbeidsmetode. I: R. Talseth og B. Bratvold (2011). *Barn i Norge. Vold og traumer*. Oslo: Voksne for barn. Hentet 17. mars 2016 fra: <https://teora.hit.no/bitstream/handle/2282/1186/KetilEideBarn%20i%20Norge%202011%20VfB.pdf?sequence=1>

Christie, H. J. og Waaktaar, T. (1997). *Tross alt. Krigstraumatiserte barn og deres helingspotensialer*. I: Sveaass, N. Og Hauff, E. (1997). *Flukt og fremtid. Psykososialt arbeid og terapi med flyktninger*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Dalland, O. (2007). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. 4. utgave. Oslo: Gyldendal akademisk

Damsgaard, H. L. (2010). *Den profesjonelle sosialarbeider*. Oslo: Cappelen akademisk forlag

Eide, Ketil (2012). *Hvem er de enslige mindreårige flyktingene?* I: Eide, Ketil (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*. Oslo: Gyldendal akademisk

Eide, Ketil (2012). *Omsorg, utvikling og alderens betydning. En kunnskapsoversikt*. I: Eide, Ketil (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*. Oslo: Gyldendal akademisk

Engebrigtsen, A. I. (2012). *Omsorg og barn utenfor barndommen*. I: Eide, Ketil (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*. Oslo: Gyldendal akademisk

Flyktinghjelpen (2015). *Flyktingregnskapet 2015*. Hentet 7. mars 2016 fra:
<http://www.flyktinghjelpen.no/?aid=9128607#.Vt16VFLND8A>

FO (2015). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Oslo: Fellesorganisasjonen
Hentet 16. mars 2016 fra:
https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20og%20publikasjoner/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument_2015.pdf

Folkehelseinstituttet (2015). *Forsiden. Om folkehelseinstituttet*. Hentet 16. Mars 2016 fra:
<http://www.fhi.no/om-fhi/nasjonalt-folkehelseinstitutt>

Fyrand, L. (2005). *Sosialt nettverk. Teori og praksis*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Gjærevold, E. og Hårberg, G.B. *Psykososialt miljø*. Hentet 11. april 2016 fra:
<http://ndla.no/nb/node/80011>

Godzimirski, Jakub M. (2015). *Flyktningkrise i Europa – hva står på spill?*
Hentet 21. mars 2016 fra: <http://www.nupi.no/Skole/HHD-Artikler/2015/Flyktningkrise-i-Europa-hva-staar-paa-spill>

Gullestad, S. E. (2000). *Tilknytningsteori og psykoanalyse*. I: Holte, A., Rønnestad, M. H. og Nielsen, G. H. (2000). *Psykoterapi og psykoterapiveiledning. Teori, empiri og praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk

Hansen, A. M., Thomsen, P og Varming, O. (2006). *Psykologisk-pædagogisk ordbog*. 15. utgave. København: Hans Reitzels forlag

Hjelde, K. H. og Stenerud, E. (1999). *Kultur, slekt og mestring – en evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*. Oslo kommune: Barne- og familieetaten.

Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi) (2015). *Bosetting av enslige mindreårige flyktninger*.
Hentet 29. mars 2016 fra: <http://www.imdi.no/planlegging-og-bosetting/slik-bosettes-flyktninger/enslige-mindrearige-flyktninger/>

International Organization for Migration (2015). *Mixed migration flows in the mediterranean and beyond. Compilation of available data and information.*

Hentet 21. mars 2016 fra:

<http://doe.iom.int/docs/Flows%20Compilation%202015%20Overview.pdf>

Jacobsen, D. I. (2010). *Forforståelse, beskrivelse og forklaring – innføring i metode for helse- og sosialefagene*. 2. utg. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Kokkinn, J. (2005). *Profesjonelt sosialt arbeid*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Levin, I. (2004). *Hva er sosialt arbeid?* Oslo: Universitetsforlaget

Myrvoll, K. O. og Lundesgaard, A. (2012). *Historien om Safar: om narrativ gruppeintervensjon*. I: Eide, Ketil (2012). *Barn på flukt. Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal akademisk

Nordhelle, G. (2010). *Motivasjon – hva driver mennesker til handling?* I: Ekeland, T.J., Iversen, O., Nordhelle, G. og Ohnstad, A. (2010). *Psykologi for sosial- og helsefagene*. 2. utgave. Oslo: Cappelen akademisk forlag

NOU 1998:18. *Det er bruk for alle – Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene*. Oslo: Helse- og omsorgsdepartementet

Ohnstad, A. (1998). *Den gode samtalen*. 2. utgave. Oslo: Det norske samlaget.

Ohnstad, A. (2010). *Utviklingspsykologi – en livslang utvikling*. I: Ekeland, T. J., Iversen, O., Nordhelle, G. og Ohnstad, A. (2010). *Psykologi for sosial- og helsefagene*. 2. utgave. Oslo: Cappelen akademisk forlag

Oppedal, B. m.fl. (2008). *Psykososial tilpasning og psykiske problemer blant barn i innvandrerfamilier*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet 22. februar 2016 fra:

<http://www.fhi.no/dav/3ef60b2cba.pdf>

Oppedal, B., Seglem, K. B. og Jensen, L. (2009). *Avhengig og selvstendig. Enslige mindreåriges flyktningers stemmer i tall og tale*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet 9. februar 2016: <http://www.fhi.no/dokumenter/87bc8567f7.pdf>

Oppedal, B. m.fl. (2011). *Etter bosettingen: Psykisk helse, mestring, sosial integrasjon blant ungdom som kom til Norge som Enslige Mindreårige Asylsøkere*. Oslo: Folkehelseinstituttet. Hentet 9. februar 2016 fra: <http://www.fhi.no/dokumenter/11ed2b2ba2.pdf>

Schiefloe, P. M. (2015). *Sosiale landskap og sosial kapital. Nettverk og nettverksforskning*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Statistisk Sentralbyrå (2015). *Flyktninger i Norge*. Hentet 7. mars 2016 fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/flyktninger-i-norge>

St.meld. nr 17 (2000-2001). *Asyl- og flyktningpolitikken i Noreg*. Oslo: Arbeids- og sosialdepartementet

Svendsen, S., Thorshaug, K. og Berg, B. (2010). *Boløsninger for enslige mindreårige flyktninger. Erfaringer fra to bykommuner*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS. Hentet 9. februar fra: http://biblioteket.husbanken.no/arkiv/dok/3650/Bolosninger_enslmindrflyktninger.pdf

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 4. utg. Bergen: Fagbokforlaget

UDI (u.å.). *Ord og begreper*. Hentet 8. mars 2016 fra: <https://www.udi.no/ord-og-begreper/>

Varvin, S. (2015). *Flukt og eksil*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget

Varvin, S. og Dahl, C.I. (1997). *Kan eksilet bli en ny start? En psykoanalytisk orientert tilnærming*. I: Sveaass, N. Og Hauff, E. (1997). *Flukt og fremtid. Psykososialt arbeid og terapi med flyktninger*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Øien, C. (2010). *Underveis. En studie av enslige mindreårige asylsøkere*. Oslo: Fafo

Hentet 12. mars 2016 fra: https://www.udi.no/globalassets/global/forskning-fou_i/beskyttelse/underveis-en-studie-av-enslige-mindreaarige-asylsokere.pdf